

Թիւնք դասուած են դժիկով ՇԱՐԺՈՒՄՆ ա- նուան տակ: Ըստ այսմ պէտք է ջնջել Թ. 276 եւ տեղեկութիւնքն «1900—1901, Թ. 1—20» յաւելու Թ. 277ին վրայ իբրեւ լրացուցիչ մաս:

Թ. 323. «ԱՐԳԱՒԱՆԴ. Կիսաշարաթա- Թերթ. Վանա 1905: Խմբագիր Տ. Էլմա- սեան: Շարունակութիւն ՀԱՅԱՐԹԻՐԻ»:

Տեղեկութիւնքն առնուած են հաւանորէն Հ. Կարապետեանի ցուցակէն (տե՛ս ՀԱՅԱ- ԹԵՐԹ). Իսկ վերջնոյս մէջ՝ Հայաթերթի մէկ ծանուցումէ: Կը կարգամ «Յաւելուած Հայա- Թերթի Թիւ 124 (ա՛յսպէս, ոստամ՞մը Թ. 114էն) կը հաղորդէ (Վանա, 13 Նոյ. 1904). «ԱՐԳԱՒԱՆԴ. Կիսաշարաթաթերթ, աղպային, քաղաքական, գրական: «Արգա- ւանդ» պիտի սկսի հրատարակուիլ յառաջի- կայ Յունվար 1էն սկսեալ շարաթը երկու ան- դամ, «Հայաթերթ»ի ծաւալով եւ միեւնոյն ուղղութեամբ» են:

Չկայ որ եւ է հետք, թէ հրատարակուած է ծանուցում Թերթիս: Հաւանորէն լոյս չէ տեսած:

Թ. 698. ԱՐԵԳ, Բաղու 1915, Թ. 1—57: Ինձ ծանօթ են Թերթիս 1—236 թուերը:

Թ. 843. Արարատեան աշխատար, էջ- միածին 1919, Թ. 1—12: Մեր Մատենադա- րանին մէջ ունինք Թերթիս 23 եւ 24 թու- երն ալ:

Թ. 1273. ԲԱՆԻՆԵՐ. Մարտէյլ. սկսած է 1925ին:

Թ. 1402. «ԿԻԼԻԿԻԱ, Նիւ Եորկ, 19- թ.»: Լոյս տեսած է հայտատու տաճկերէն 1917—1919:

Թ. 1409. «ՍՍԴԱՅԷԼ, Նիւ Եորկ?»: Հրատարակուած է ի Նիւ Եորկ, Ա. տարի 1923/24, Թ. 1—12: Բ. տարի 1924, Թ. 1—6:

Կարգ մը Թերթերէն, որոնք յիշատակու- Թիւն չեն գտած ցուցակիս մէջ, կը յիշեմ.

ԱՉԱՏ ԽՕՄԲ, Մարտէյլ 1927, Թ. 1—6:

ԱՉԱՏ ԿԱՐԾԻՔ, Նիւ Եորկ 1922, Թ. 1—2:

ԱՌԵՒՏՈՒՐ, Նիւ Եորկ 1922—1925:

ԱՌԾԻԻ, Կ. Պոլիս 1928, Թ. 1—20:

ԳՈՅԱՄԱՐՏ, Մարտէյլ 1931, Թ. 1—16:

ԾՕ՝ ՎԱՌ, Չիքագոյ 1927—1932:

ՄՈՒՐ, շարաթաթերթ, Թիֆլիս 1918, Թ. 1:

ՆՈՐ ՌԱՀՎԻՐԱՅ, Սոֆիա 1926/27, Թ. 1—15:

ՆՈՐ ՔՆԱՐ, Աթէնք 1926, Թ. 1:

ՇԻՐԱԿ, Աթէնք 1928, Թ. 1—24:

ՈՎԱՍԻՍ, Նիկոսիա 1928, Թ. 1—12:

ՊԱՀԱԿ, Սեւանիկ, Թ. 1—49:

ՋԱՀԱԿԻՐ, Պէյրութ, Թ. 1—12:

ՌԱՀՎԻՐԱՅ, Սոֆիա, Թ. 1:

ՍՈՖԻԱ, Սոֆիա 1925, Թ. 1—2:

ՏԵՂԵԿԱՏՈՒ Հ. Հ. Պատուիրակութեան Պա- րիս 1921, Թ. 1—3:

ՓԻԻՆԻԿ, Պէյրութ 1924/25, Թ. 1—117:

Աւելի կատարեալ Յուցակ մը հնարուոր պիտի ըլլայ կազմել, երբ բարեփոխուի Ժա- մանակը եւ ձեռնարկուի համադրածակցու- Թեամբ գրել Հայոց պարբերական մամուլի պատմութիւնը:

Հ. Ն. ԱԿԻՆԵԱՆ

ՊԵՏՐՈՍ ԿԱՐԱՊԵՏԵԱՆ, Հնգադարեան Յիշատակարան Սամարիոյ Ս. Գէորգ Եկեղեցոյ (1461—1935): Կ. Պոլիս 1935, տպ. Թերգեան Եղարց, 8⁰, էջ 352, պատկերագրով:

Հայարնակ Սամաթիոյ 1935ի յորեւանը առիթ կու տայ հեղինակին ձեռնարկելու այս ղեղեցիկ հատորիս: «Երկու Խօսք»ով ան կը պարզէ իւր ծրագիրը. Սամաթիոյ Ս. Գէորգ Եկեղեցոյն եւ առ հասարակ թաղին «Յիշա- տակարան մը պատրաստել»՝ վստահ թէ «հին եւ նոր, բոլոր Սամաթիացիները, ուր որ ալ գտնուին, պիտի փափաքին վերծանել զայն եւ հրճուիլ, որ Սամաթիա վեց դար առաջուրնէ սկսեալ՝ եղած է Պոլսահայութեան ամէնէն զարգացած, ամէնէն ճարտարագէտ, ամէ- նէն վաճառական, ամէնէն արուեստագէտ թաղը...»: Այս ոգեւոր տողերն իսկ բաւա- կան են համոզելու թէ ինչ տաք շունչով գրուած են ամբողջ երկիս էջերը: Այս բնա- բանին համաձայն մենք պիտի սպասէինք պա- տահական մէկ գործ մը գտնել, զոր առիթ- ները կը ստեղծեն միօրեայ կեանքով: Սա- կայն որչափ ալ աշխատութեանս որոշ մա- սերը այդ հանգամանքով կը ներկայանան, կան կարեւոր գլուխներ, որոնք պոլսահայ անցեալին եւ ընդհանրապէս Հայոց Նոր Գա- բու Եկեղեցական, քաղաքական եւ մշակու- Թային պատմութեան համար ընտիր նիւթեր կը մատակարարեն:

Յաջորդ էջերու մէջ կու տանք զբնիւր բո- վանդակութիւնը.

Սամաթիոյ Ս. Գէորգ հնադարեան Եկեղե-

ցին նարտակակէտն է երկիս. ուստի հարկ կը համարի հեղինակը հայ բանասէրներու գրութիւններէն համառօտ տեղեկութիւններ քաղել անոր դոյութեան ու պատմութեան մա- սին՝ նախ քան Պոլսոյ առումը (էջ 17—20): Բրուսայի Յովակիմ Եպիսկոպոսին պատրիարք ըլլալով հայ Եկեղեցական ու քաղաքական պատմութիւնը ի Թուրքիա նոր փուլի մէջ կը մտնէ. Սամաթիոյ համար եւս այս մեծ նշանա- կութիւն կ'ունենայ, վասն զի Ս. Գէորգ Եկեղե- ցին կ'ըլլայ պատրիարքանիստ: Հեղինակը կը հիւսէ այս առիթի Պոլսոյ գրաման եւ պատ- րիարքութեան հաստատման պատմութիւնը, զանազան նահանգներէ հայերու փոխադրու- Թիւնը, կը ճշդէ Ս. Գէորգ Եկեղեցոյ Հայոց սեփականուելու թուականը իբր 1461 (էջ 20—50): Ասոր կը կցէ այն պատրիարքներու պատմութիւնը, որոնք մինչեւ 1641 Սամա- Թիա պաշտօնավարած են, տալով համառօ- տիւ իւրաքանչիւրին գործունէութեան ու- ղուակերծը (էջ 50—78): Սամաթիա դադրե- րով պատրիարքանիստ ըլլալէ՝ Ս. Գէորգ Եկե- ղեցին, ինչպէս միւս Եկեղեցիները, կը կա- ուավարուի պատրիարքի փոխանորդով՝ միւ- Թէվէլիով, որուն ձեռքին տակ կը գտնուին Եկեղեցականներ ու հողաբարձուներ: Այս վիւ- Բէվէլիով շրջանով հեղինակը շատ հե- տաքքերական գլուխ մը կը բանայ. ան կ'օգ- տուի ոչ միայն տպագիր յիշատակարաններէ՝ Թորգոմեանի, Սրուանձաեանցի, Աճառեանի, Աղաւնուանց Երկերէն, այլ զլիսաւորաբար իրեն ուսումնասիրութեան աղբիւր կը ծա- ուայեն թաղական Խորհուրդի գանձատան մէջ պահուած հրովարտակները, «պէրաքնեք եւ ԻՒՍԵՒՔՆԵՐ» հոս լրիւ դադարի կը ստա- նանք թաղին Եկեղեցիներու եւ ազգային հաս- տատութիւններու ու կալուածներու տնտե- սական ու վարչական վիճակի մասին (էջ 79— 110): Առանձին գլխով կը խօսուի Գերազոյն Ժողովի մէջ միւթէվէլիներու գործունէու- Թեան մասին (էջ 111—124): Ասոր կը յա- ջորդէ մատենիս ամէնէն ծաւալուն հա- տուածը՝ Թաղականութիւններ 1860ի սահմա- նադրութիւնէն մինչեւ 1935: Հոս տարուէ տա- րի կը նշանակուին թաղական խորհրդի գլխա- ւոր անդամները, ըստ կարելոյն լուսանկար- ներով. համառօտ գեկոյցներ կը տրուին ա- նոնց մասին (էջ 125—258): Գլուխ մը նուի- րուած է Ս. Գէորգի վերաշինութեան ու նո-

րողութեան (էջ 259—285), քարոզիչ քահա- նաներու ու քահանայից դասերուն (էջ 285— 294), նոյնպէս դպիրներուն ու դպրասպեա- ններուն, ճոխ կենսագրական նօթերով ու լու- սանկարներով (էջ 295—316): Մասամբ իբր լրացուցիչ մաս կը կցուին առանձին գլուխ- ներ՝ Գլխադիր Ս. Յակոբ Եկեղեցոյ, Սամա- Թիոյ կից (էջ 316—321), Ս. Կարապետի մատոան մասին (էջ 322—324): Յաջորդ էջերը կը գրուեն Սամաթիոյ Սանուց միւ- Թիւնը, Թաղային Մարմինները (էջ 325—339): Կը շեշտուի թաղին արհեստական բաժնին մէջ մասնաւորապէս ծնողադպրոցութիւնը (էջ 341—342): Պայլովը գերեզմանատան գլուխը վերջինն է (էջ 343—350): Գիրքս կը փակուի չնորհակալիքով (էջ 351—352):

Ընթերցողը հեշտօրէն կը սահի մատե- նիս էջերուն վրայէն. լեզուն պարզ է՝ նիւթը հետաքրքրական. Սամաթիոյ հայ անցեալին ու ներկային մասին առատ պաշար կը գտնէ ա- նոր միտքը: Նկարներու ու խմբանկարներու առատութիւնը զբնիւ մէջ՝ աւելի կենդանի ու գրաւիչ կը դարձնէ զայն: Հեղինակին ծրագիրը, գործքիս նպատակն իրագործուած են հոն: Առարկելիք կէս մը կը կարծենք գտած ըլլալ. ըստ մեզ լուսադոյն կ'ըլլար ա- ուաջին գլուխները աւելի պատմական ուղղու- Թեամբ մշակել քան պարզապէս բանասէր- ներու կարծիքները քաղելով գեանդել. ասով ընթերցողը աւելի պիտի օգտուէր:

Հ. Պ. Ե.

DR. ARTASCHE ABEGHIAN: Neuarmenische Grammatik, Ost- und Westarmenisch mit Lesestücken und einem Wörterverzeichnis. էջ X + 292 (առաջին 15 էջերը կրկին են): Walter de Gruyter & Co., Berlin und Leipzig, 1936. RM 10.— (Lehrbücher des Seminars für orientalische Sprachen zu Berlin, Bd. XXXVI.)

Բերլինի Արեւելեան լեզուներու Սեմինա- րին մէջ հայ լեզուի ուսուցչապետին այս գործը բացառիկ զերբ մը կը գրուէ մինչեւ հիմայ եւրոպական լեզուներով հրատարա- կուած հայերէն քերականութիւններու շար- քին մէջ: Ասոնցմէ ոչ մէկը այնպիսի խոր, հիմնական ու հմտալից կերպով նիւթին մեր- ձեցած է, ինչպէս Արեւելեան իր այս քերա-